

על מעלה ישראל ומעלת האדם

(תשובה להשגה)

תודתי נתונה לך אריה שטרן על הערוותיו.

א. סגולות ישראל לדעת הרמב"ם

הבנת דבריו של הרמב"ם בעניין יהודו וייעודו של עם ישראל מחייבת בירור מוקדם בדעתו לעניין הגדרתו של האדם - במה "האדם - אדם"¹.
זהותו של עם ישראל ותפקידו מתבהרים רק על רקע התשובה שנוטן הרמב"ם לשאלת זו.
הרמב"ם מעיד שבירור זה דרוש ספר בפני עצמו: "הדייבור על עניין זה צריך ספר מיוחד"², ולדעתי, נושא האדם זהותו - שבו פותח הרמב"ם את מורה הנבוכים (א, א) ובו הוא חותם אותו (ג, ג) - הוא הרגעון המרכזי של הספר.
מטעם זה לא אשיב נקודתית לעعروתו של ר' אריה; אין בהחפת העורות כדי לברר את מה שמחייב ספר שלם. ברם העعروתו ראויות לתשובה ולכן אני מקווה שהספר שאני עומד להוציא בע"ה בחודשים הקרובים על מורה הנבוכים (שהחלק הראשון, ברך בפני עצמו, מוקדש כולה לנושא אדם) תימצא התייחסות מספקת לנקודות שהוא העלה.

ב. חכמי אומות העולם מול חסידי אומות העולם

יחד עם זאת עיר בקיצור בעניין אחד: ממן הרבי קוק זצ"ל (אגרות הראייה ח"א, סי' פט) כותב שההסבר הראשוני שנותן לדברי הרמב"ם בהלי מלכים (ח, א), ש לפיו מעלהם של חכמי אומות העולם גדולה יותר מזו של חסידי אומות העולם איננו "כפשתם" של דברי הרמב"ם. لكن הוא מציע על אחר פירוש נוסף התואם גם את הגורסה הנכונה: "אללא מחכמיהם", וגם את הפשט³: מידת עולם הבא... היא אותה המידה המיוחדת שהיתרונו הא-להי שיש ל佗תנו הקדושה הוא מקנה למקיימה, ויש מעלות אחרות שככל דבר טוב יכול להקנות, אבל אין זה נקרא עולם הבא.

הרציה זצ"ל, במאמרו "חכמי הגויים וחסידי אומות העולם"⁴ מפרש את דבריו של הרמב"ם בהלי מלכים ומרחיב מעט בתיאור אותו "היתרונו הא-להי" (מכבלי להזיכר את המושג הזה מפורשות) המקנה את זיקתו של בן נח לתורה:

.1. כלשון הרמב"ם במווי' ג, גד.

.2. פירוש המשניות לרמב"ם ב"יק ד, ג בתרגומו של הרב יי' Каפה.

.3. עי' שוויית מורה אלשקר סי' קיז שגם הוא גרס "אללא מחכמיהם", ומסיק שהחסידי אומות העולם עדיפים על חכמיה.
.4. נתיבות ישראל ח"ג, עמ' שב-שג.

יש חסידי אומות העולם ויש חכמי אומות העולם. החכמה האנושית... כוללת גם אתiquה, מוסריות וישראל אנושית. ומוסריות זו, להיות בן אדם הגון - כל זה שייך לחכמי אומות העולם... ולעומת אלו, חכמי אומות העולם, ישנה הגדרה של חסידי אומות העולם המעלים מחכמיהם, **הזכרים בנצח**... חסידי אומות העולם הם אלו שמקיימים את האנושיות שלהם, את האתיקה המוסרית שלהם - מתוך אמונה בברא עולם, מתוך הידיעה שהמצוות הן של ברא עולם - "אשר קדשו במצוותיו וציוונו". חסידי אומות העולם הם אלו שמקיימים את מצוות בני נח מתוך הציווי הא-להי שהתגלה על ידי משה רבנו, אשר מתוך הערך והשייכות של "בחר בנו מכל העמים" "הירבה לנו תורה ומצוות" - פרטי פרטיטים של מצוות לנו, ומתוך

כך ישנה המשכה לחסידי אומות העולם.

דבוקתו של האדם בנצח נוצרת כשהוא מתעלם משיקולים של נימוס ושל קיום חברה מותקנת המסתמנים בעולם ההווה והנפש ומתחבר אל הציווי הא-להי, שرك בו אמת נצחית. "ציוויי א-להי" זה "התגלה על ידי משה רבנו" בשלמותו בתורה שהנחיל לעם ישראל⁵. לדעת הרמב"ם, רק התורה מביאה את האדם לעולם הבא:

כך הוא הכרע כל הדברים, הקב"ה נתן לנו תורה זו עצ' חיים וכל העשרה כל הכתוב בה ויודעו דעה גמורה נכונה זוכה בה לחיי העולם הבא, ולפי גודל מעשיו ורוב חכמו הוא זוכה.

(להלן תשובה ט, א)

לא התנהגות אתית כשלעצמה, אלא דבוקות ב"צור העולם", "בנצח" כלשונו של הרצייה, היא זו המקנה לאדם קיום של נצח מעבר למציאות הטבעית:
אין דבר העומד לעולם ולעלמי עולמים אלא ידיעת [=הידיעה ב] צור העולם.

(להלן תשובה ט, יג)

איך היה הרמב"ם מגדיר בן נח המקיים את שבע מצוותיו בפינה נידחת של העולם שבו לא שמעו כלל על מתן תורה - אך מה שמניע אותו לקיים הנח הוא אמונתו של אדם מעלות אציליות אל-היות ושציו מוחלט, "של ברא עולם", הוא מהחייב את האדם לשמורנן של מצוות אל? האם אדם זה הוא מחכמי אומות העולם שאינו להם חלק לעולם הבא או מחסידיהם שיש להם חלק לעולם הבא? על פי הסברו של הרצייה משתמע שהוא מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא, אף שהגענו לשמריתן של מצוות בני נח בחכמתו. זאת מושם שחכמתה זו הביאה אותו להכרה בצו א-להי, לחסידות, ואיננה רק "הכרע הדעת"⁶ מוסרי⁷. לא השכל האנושי שלו מחייב אותו אלא הצו הא-להי המוחלט. גם אם אין הוא מודע לעובזה ההיסטוריה של מתן

5. עי הלכות מלכים ח, י.

6. ביטוי זה מופיע גם במו"ג, ב, כה: "הכרעת דעת שאפשר להכריע סותרו". שם אין מדובר על חיבור שכלי לאמת מוחלטת, אלא להתגברותן של ראיות הנוטות לצד אחד על הראיות הנוטות לצד השני.

7. יתכן שם הרב קוק בפירושו הראשון (שלא "כפשתם" של דברי הרמב"ם), שלפיו חכמי אומות העולם עדיפים על חסידיה, מתכוון לאלה שבחכמאות השיגו את קיומו של צו מוחלט א-להי המחייב את האדם בשמרית שבע מצוות בני נח.

תורה⁸, הוא מקיים את המצוות מתוך זיקה לTORAH, ומתוך זיקה לצו הא-להי המחייב את ישראל בתריעג מצוות ואותו בשבע מצוות בלבד.

ג. בני נח והעולם הבא

לא ניתן לדון בדיון הרמב"ם בעניין חלקם של בני נח לעולם הבא מבלי לעיין בדבריו בהיל' איסורי ביהה (יד, ד):

[מי שבא להתגנify] אומרים לו הוי יודע שהעולם הבא אינו צפונן אלא לצדיקים, והם ישראל⁹. יישוב דברים אלה עם פסיקת הרמב"ם בהיל' מלכים, שלפיה לחסידי אומות העולם יש חלק לעולם הבא, עליה מהמשך דבריו של הרמב"ם בהיל' איסורי ביהה (שם הל' ז):

אי זה הוא גור תושב? ... הוא מחסידי אומות העולם, ולמה נקרא שמו תושב? לפי שמותר לנו להושיבו **בינויו** בארץ ישראל.

כארץ ישראל, עולם הבא "צפונן" לישראל ולא לחסידי אומות העולם. חסידי אומות העולם - מי שבאמונות ובמעשיהם יש להם זיקה אל התורה - שומרים על זיקה זו גם בעולם הבא, שהדרך הבלעדית אליו היא קיום "תורה זו עצ' חיים". כפי שחסידי אומות העולם, בזכות זיקתם לتورה ישראל מצטרפים אלינו בעולם הזה ומתישבים **בינויו** בארץ ישראל, כך הם מצטרפים אלינו גם בעולם הבא, בזכות אותה זיקה לTORAH שניתנו הי' לנו.

8. חז"ל הרי מלמדים שגם גם לTORAH (בזכות אברהם) חלק לעולם הבא (בראשית רבה ל), אף שחו לפניהם מתן TORAH. דור המבול, דור הפלגה ואנשי סדום מכיוון שחטאו, אין להם חלק לעולם הבא (סנהדרין י, ג), ומכאן שאליהם לא חטאו היו יכולים לזכות חלק בעולם הבא, אף שהם הם קדמו למתן TORAH (כדיוקה של הסוגיה מבלעם בסנהדרין קה, א).

9. השווה ליבמות מז, א: "העולם הבא אינו עשוי אלא לצדיקים". המילים "ויהם ישראל" הן תוספת פירוש של הרמב"ם. פירוש זה מתחייב מן ההקשר - הדעה למי שմבקש להctrורף לעם ישראל - והן מהמשך הגמרא: "וישראל בעולם זה (כגראסת הרוא"ש) אינם יכולים לקבל לא רוב טוביה ולא רוב פורענותו."